

Közszolgálati feladat-e a sajtóban a tudományos ismeretterjesztés?

Válaszol: *Palugyai István*, a Népszabadság tudományos rovatának vezetője, az Európai Tudományos Újságírók Szövetségeinek Uniója (EUSJA) alelnöke

A Tudomány Világkonferenciájához kapcsolódva július 2—4. között Budapesten rendezték a Tudományos Újságírók 2. Világkongresszusát. (Az elsőt hét éve Tokióban tartották.) A legfontosabb tudományos folyóiratok főszerkesztői és vezető munkatársai részvételével zajlott konferencia nagy sikerrel zárult, a zárónyilatkozatban a résztvevők a tudományos újságírók világszövetségének létrehozásáról döntöttek.

A tudományos újságírók napokban véget ért második világkongresszusán Joseph Palca, az amerikai tudományos újságírószervezet elnöke. „civilben” a National Public Radio munkatársa azt fejtegette, vajon szükségszerű-e, hogy mi valamiképpen neveljük az olvasót, a nézőt, a hallgatót? Hiszen a gazdasági újságíró sem a tőzsde működését tanítja, mint ahogy a belpolitikai kommentátor sem a parlament tevékenységének alap-elemeit igyekszik megmagyarázni. Akkor pedig tőlünk, tudományos újságíróktól miért várják el e közszolgálati feladatot? És vajon egyáltalán van-e ilyen küldetésünk?

Nos, a tekintélyes amerikai kolléga hosszas fejtegetés után arra a megállapításra jutott, hogy van is ilyen feladatunk, meg nincs is. Illetve őt hallgatva úgy éreztem, hogy legszívesebben elfeledkezne a tudományos újságíró ebbéli funkciójáról, ám mégsem teszi, mégsem teheti. Kétségtelen ugyanis, hogy ma, amikor minden korábbinál szélesebb a szakadék az átlagember tudományos ismeretei és a mindennapok során rázúduló új — főleg — természettudományos eredmények között, igenis nagy szükség van a sajtóban olyanokra, akik segítenek eligazodni ezek között az ismeretek között. Ez a segítség azonban nem annyira nevelés, mint inkább magyarázat kell, hogy legyen.

Egyszer egy német folyóirat a tudományos újságírókat egy hidhoz hasonlította, akik a tudomány és a társadalom közti széles szakadékot ívelik át tevékenységükkel. Ha ez így van, akkor számomra a társadalmat nemcsak az úgymond „átlagember” képviseli, hanem az egyes lapok vezetői, a rádió- és tévécsatornák elnökei, akik gyakran ugyanolyan értetlenséggel és meglehetősen idegenkedéssel szemlélik munkánkat.

Ez persze nem mindenhol van így. Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban például minden komolyabb sajtószerv elismeri a tudományos újságírást. Sőt, egy diplomás tudományos újságíró nem ritkán többet keres, mint politikai botrányokról, üzleti sikerekről és kudarcokról író társai.

Ez nálunk nemhogy így lenne, hanem éppen ellenkezőleg: a tudományos újságírókat egy nagyobb szerkesztőségben — ha egyáltalán van ilyen a lapnál, az már külön luxus — valamiféleképpen szükséges rossznak ismerik el. Jóllehet elfogadják, sőt magánbeszélgetésekben értékeli tudását, de az alapvetően a belpolitikai hírfabrikálókra épülő szerkesztőségi hierarchia és fizetési lista alsóbb régiójába helyezik.

A legtöbb újság — így a vidéki napilapok, vagy a bulvárlapok —, de a kereskedelmi tévék jó része, hogy ha éppen tudományos témát dolgoz fel, odalöki azt valamelyik

„mindenevő” kollégának, s még jó, ha nem egy zöldfülű kezdőnek. Ugyanakkor mondjuk, ha egy tudományos újságíró futballmeccset szeretne közvetíteni, valószínűleg megkérdeznék tőle, hogy ért-e a focihoz, ismeri-e a játékosok nevét s tudja-e a korábbi eredményeket. És ha azt felelné, hogy tudja, melyik mez az ellenfélé és azt is, hogy ha a labda a hálóba kerül, az gól, valószínűleg melegebb éghajlatra küldnék. A tudomány ellenben a magyar sajtóban szinte szabad prédává vált és nemcsak kritikájukat vesztett médiasztárok, hanem tudományosan képzetlen szerkesztők is kedvükre foglalkozhatnak ilyen témákkal, baklövést baklövésre halmozva.

Ez azért paradoxon, mert azt mindenki elismeri, hogy különösen a mostani természettudományos eredmények megértéséhez és így megfelelő interpretálásához némi háttérismeretekre mégiscsak szükség van. Hogy ellenben sokszor a fenti helyzet áll elő, ami tovább erősíti a tudományos közvélemény bizalmatlanságát a sajtóval szemben, abban némileg a tudósok, de a tudományos újságírók egy része is felelős.

Ennek az állításnak a megértéséhez tudni kell, hogy a tudományos újságírás a legtöbb esetben eredményorientált. Ez azt jelenti, hogy a tudományos oldalakon, vagy a televíziós és rádiós tudományos magazinműsorokban a legtöbb anyag arról szól, hogy ez és ez a tudós, ebben és ebben az intézetben ezt és ezt találta. Ezek az anyagok azonban német felmérések szerint főleg olyan olvasókhoz jutnak el, akik vagy maguk is kutatók, vagy valamilyen hivatalos kapcsolatot állnak a tudománnyal. Számukra tehát ezek az anyagok egyfajta szolgáltatást jelentenek. A minden szakcikket elolvasni képtelen kutatók számára jó eligazodást nyújthat egy nivós napilap tudományos rovata, amely gyakran tallóz a legfontosabb nemzetközi tudományos lapokból, mint például a Nature vagy a Science.

Csak hogy maga a tudományos újságírás többféleképpen rétegződött és a szakma nyugati teoretikusai is elismerik, hogy az éppen aktuális tudományos tartalmú téma — például a génmanipulált élelmiszerek, vagy az atomenergia, netán a globális felmelegedés ügye — az emberek zömét nem a tudományos részletek miatt érdekli, hanem azért, hogy az ezekről szóló anyagokból egyfajta áttekintést és eligazodást kapjon. A tudományos újságírásnak pedig ezekben az esetekben — gyakran a komoly lapok tudományos oldalain kívül — nem a tudományos, hanem az újságírói igényeket kell elsősorban tekintetbe vennie. A kutatóknak meg kell érteniük, hogy a jó tudományos újságíró nem — vagy nem minden esetben — egyszerűen a tudós tolmácsa. Sajnos azonban nálunk gyakran még ez az elvárás a kutatók részéről és így az akkurátus és pontos tudományos ismeretterjesztés egyszerűsre unalmas és szakcikkizű tényismertetés lesz, aminek megértéséhez is jóval több kell, mint amivel az érdeklődő átlagember rendelkezik.

A német P.M. Magazin roppant népszerű az olvasók körében. Nemcsak látványos illusztrációi, hanem mindenki számára érthető cikkei miatt. A siker kulcsa, hogy a sokszor tudós szerző és a szerkesztő gyakran hetekig vitatkozik, amíg az anyag, megőrizve tudományos tartalmát, elérkezik arra a szintre, amit már az olvasó könnyen megemészt. A koncepció eredményességét jelzi, hogy a lap — más néven — azóta megjelenik Angliától, Olaszországon, Spanyolországon át egészen Lengyelországig és mindenhol sikert arat. Az átlagember tudniillik igenis ki van éhezve élvezetesen tálalt valódi tudományra.

Nálunk azonban nincs olyan sajtótermék, amely ezt a tömegigényt kielégítené. A társadalom jelentős része kívül marad a tudományos ismeretterjesztés hatókörén. Az olyan lapok, mint az Élet és Tudomány vagy a Természetbúvár, sajnos stílusukat és módszereiket tekintve csak kisebb rétegeket képesek megragadni. Miközben az áltudományos halandzsák évtized eleji újdonságélménye lassan fakulóban, az emberek ismét a valódi, értsd, bizonyítható és magyarázható tudományos eredmények felé fordulnak. Ha azonban nem kapják ezt meg olyan módon, amelyet a század végének technikája és a külföldi példák indokolnának, ez ismét az irracionális bástyáit fogja erősíteni.

Az előrelépéshez persze széles látókörű médiavezetőkre és nem utolsósorban képzett, idegen nyelveket beszélő, az új módszereket elsajátítani képes, a korszerű információs forrásokat kezelni tudó tudományos újságírókra van szükség. Egyelőre mindkettőből hiány van. Reméljük, a Tudományos Újságírók Klubja és a MÜOSZ közös tudományos és környezetvédelmi újságíróképző stúdiója mind több tehetséges fiatalat vonz erre a nem könnyű pályára.